

Veldervaringen met Rugstreepadden in Groot-Amsterdam

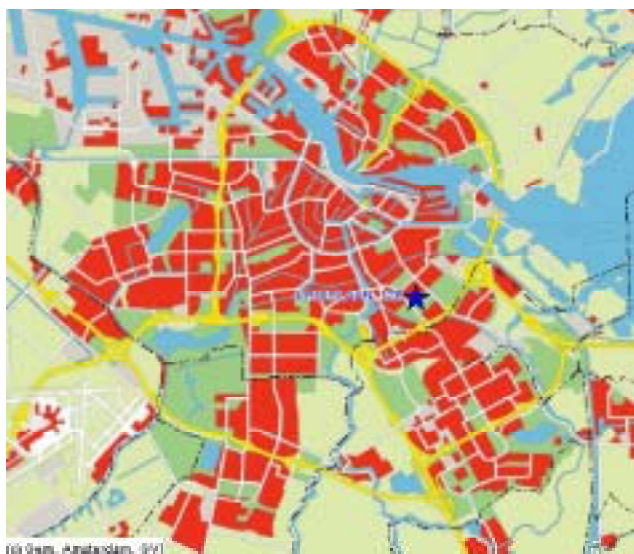
Martin Melchers

Opgespoten terreinen

Opgegroeid in het naoorlogse Amsterdam met als voorkeursgebied opgespoten spuitvelden, ben ik als ware vergroeid geraakt met de rugstreepad. Ze waren er altijd in de grootschalige zandwoestijnen die het gevolg waren van het ten uitvoer brengen van het Algemene Uitbreiding Plan (AUP) van de gemeente Amsterdam uit 1935 dat na de oorlog voortvarend werd gerealiseerd. Daaraan volgend ontstond in de jaren zestig en zeventig “het zand van Joop”, genoemd naar de toenmalige wethouder van Amsterdam, die in navolging van Rotterdam grote terreinen liet opspuiten om olieaffinaderijen naar Amsterdam te lokken en haven uitbreiding mogelijk te maken. De geschiedenis is verder bekend. De olie crisis gevolgd door een economische stilstand zorgde voor veertig jaar laboratorium omstandigheden in een ongerept en onbeheerd natuurgebied waarin van alles, dus ook het gedrag van de rugstreepad, te bestuderen was.

Zandplassen

Hieronder beschrijf ik het beeld van de rugstreepad zoals deze zich in het spuitveldenbiotoop manifesteerde en vervolgens in alle andere biotopen binnen Groot-Amsterdam waarin ik deze soort aantrof. Tijdens het opspuiten en in het eerste jaar waren nooit rugstreepadden aanwezig. In het tweede jaar begon een groene waas van mini-begroeiing een interessant biotoop te vormen voor spinnetjes, kevers en andere ongewervelde dieren. Tevens waren sprinkhanen te vinden aan de rand van de zandvlaktes die vaak tientallen vierkante kilometers groot waren. De sprinkhanen trokken vanuit het omringende groen het maagdelijke biotoop binnen gelijk met de successie van de begroeiing. Latent aanwezige kleine rugstreepadden populaties uit het ommeland verschenen ogenschijnlijk uit het niets in het voorjaar bij de vele kale onbegroeide plassen in de lagere terrein delen van de nog niet gedraineerde terreinen. Een spuitveld had steeds dezelfde opbouw. Een wat hoger en droger gelegen zandige terreinrug waarover de buis het water en zand naar de spuitmond aanvoerden. Eveneens kenmerkte het terrein zich door lager gelegen delen waarin het zand en water afvloeiden en waar zich altijd natte plekken en plassen bevonden. Tijdens het zoeken van de nesten van kluten en plevieren stuitte je altijd op het wonder van de kale ondiepe zandplassen zonder enige begroeiing waarin zich kikkervisjes bevonden. Rugstreepadden lieten zich hier overdag niet zien

maar de vrouwtjes zette 's nachts hun snoeren af in dit ogenschijnlijk onaantrekkelijke voortplantingswater, althans dat dacht ik toen. Omdat er in zo'n tweede en derde jaar van een spuitveld geen volwassen rugstreepad te vinden was is het aannemelijk dat de dieren grote tochten uit de omgeving ondernamen om het onafzienbare terrein te koloniseren. Holletjes van ingegraven dieren waren aanvankelijk niet aanwezig. Nadat de mannetjes een geschikte plas ontdekt hadden en daar de vrouwtjes met hun geroep naar toe hadden gelokt trok de groep zich 's avonds terug op geruime afstand van de plas om dit ritueel de eerst volgende warme nacht te herhalen. Enige dagen met slecht/kouder weer kan er tussen zitten.

Populatiedynamiek

Het jarenlang volgen van de rugstreepadden-voortplantingscyclus leverde meer vragen dan antwoorden op. Hoe verliep de ontwikkeling van dit voor rugstreepadden aantrekkelijke biotoop en hoe verliep de populatiedynamiek? Nadat er aanvankelijk niet meer dan enige duizenden kikkervisjes aanwezig waren, te herleiden tot de voortplanting van twee tot drie volwassen vrouwtjes, explodeerde de populatie in de daarop volgende jaren. Rugstreepadden die na de tweede overwintering geslachtrijp werden gingen massaal aan de voortplanting meedoen in de overal aanwezige plassen van de nog niet gedraineerde terreinen. Ook in droge zomers hielden deze plassen voldoende water vast om de larven te laten opgroeien en de metamorfose te laten voltooien. De plassen waren inmiddels voor overgrote delen begroeid geraakt met o.a. riet. Een nieuw verschijnsel diende zich aan. Door de beschutting

van het riet manifesteerden de rugstreeppadden zich vervolgens jarenlang tot een overdag actief roepende soort in de eerste warme dagen van eind april tot en met eind mei. Daarna was het aanvankelijk afgelopen met het roepen en de voortplanting. Aanleg van infrastructuur en het graven van de eerste

ontwateringgreppels zorgde voor enige dynamiek en “rommel” in het terrein. Het was inmiddels duidelijk dat de rugstreeppadden niet alleen 's nachts de

Duurzame vestiging

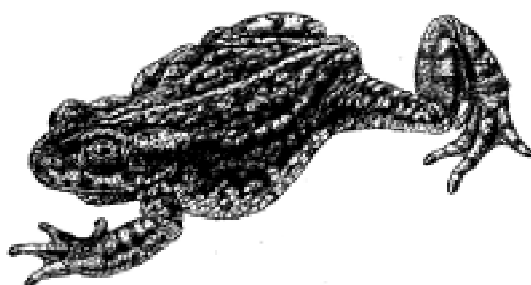
Tot op heden handhaaft zich een grote populatie rugstreeppadden in het westelijke havengebied van Amsterdam. Ontwateringgreppels zijn nu de belangrijkste voortplanting wateren. Als er weer eens een terrein wordt geschoond, zoals dit jaar, en er ontstaan na hevige regenval grote plassen op het kale zand dan komt hun oude liefde voor dit biotoop meteen weer tot uiting. Dit heeft verreweg hun voorkeur. Het is goed te begrijpen als je de jonge rugstreeppadden het water ziet verlaten dat heel geleidelijk oploopt en overgaat in een kale goed beloopbare omgeving. In de steile en soms diepe ontwateringsloten verdrinken waarschijnlijk

Foto: Edo Goverse

veel larven door het ontbreken van dit geleidelijk oplopende biotoop. Het duurzame biotoop in het havengebied bestaat nu uit de grote terreinen met olie opslag tanks. Om de tanks lopen dijkjes van zand die bij calamiteiten de brandstof kunnen opvangen. De vegetatie wordt kort gehouden en er zijn veel paden aanwezig die nauwelijks bereden worden. Kortom: winterverblijfplaats (zandige dijkjes), foerageergebied (kaal en kort begroeid terrein) en rommel (rust en verblijfplaatsen) zijn aanwezig. Het ontbreekt bij veel terreinen aan voortplantingswater.

Als stadsecoloog ben ik nu bezig met Haven Amsterdam een aantal bedrijven zover te krijgen om dit aan te leggen. Bij een bedrijf is dat bij toeval ontstaan en nadat daar al jaren geen rugstreeppad meer te horen was bleken ze er nog steeds te zitten. Mooie grote (oude?) exemplaren kwamen meteen naar de ontwateringgreppel die hier gegraven werd en verjongden de populatie. Er liggen hier geweldige kansen voor een grote duurzame populatie rugstreeppadden die samen met de industrie kan samen leven. Ik doe m'n best.

Begraafplaatsen

Door de combinatie van open zandige terreindelen en velerlei vormen van grafstenen waaronder schuilplaatsen gegraven kunnen worden, zijn de grafakkers op alle traditionele begraafplaatsen die wij in onze regio kennen een ideaal biotoop voor rugstreeppadden. Er is hier een voortdurende vorm van dynamiek aanwezig die zorgt voor open terrein waarop de padden kunnen jagen. In en om de graven zijn altijd rust en verblijfsplaatsen aanwezig. Overwinteren doen de padden dieper in het zand en veelal in de graven. Dit blijkt bij de steeds terugkerende handeling op begraafplaatsen waarbij na verloop van jaren graven geruimd worden. Hierbij worden op begraafplaatsen met een populatie rugstreeppadden steeds dieren opgegraven die vervolgens keurig in een ander graf gestopt worden waar zij hopelijk hun winterslaap succesvol kunnen voortzetten. Toch zijn maar van twee begraafplaatsen rugstreeppadden bekend. De oorzaak is een ontbrekende schakel in het leefgebied namelijk het beschikbaar zijn van geschikt voortplantingswater. Het mooiste voorbeeld van een duurzame populatie (al 100 jaar) met (tijdelijke rust), verblijf en overwinteringsplaatsen met in de directe nabijheid voortplantingswater zien we op begraafplaats Sint Barbara in Amsterdam. De duurzame dynamische tijdelijkheid die rugstreeppadden nu eenmaal als pionier nodig hebben is hier gegarandeerd aanwezig. Een actie om op alle begraafplaatsen het leefgebied compleet te maken lijkt een bal voor open doel om iets voor de rugstreeppad in stedelijke regio's te kunnen doen.

Veenweidegebieden

In de veenweidegebieden rondom de stad zien we meestal stabiele niet al te grote en zich niet uitbreidende populaties rugstreeppadden. De oorzaken zijn het niet jaarlijks beschikbaar zijn van geschikte plassen in het weiland (in de sloten zit erg veel grote vis), het ontbreken van de noodzakelijke dynamiek en het beperkt voorhanden zijn van overwinteringplekken. De overwinteringplekken bevinden zich in de dorpen. Hier is zand aangebracht voor bouwgrond, wegen en wandelpaden waarin de rugstreeppadden hun overwinteringplekken hebben. In enkele tuinen bevinden zich kleine plantenkassen die ook een favoriet overwinteringverblijf vormen. De cyclus overwinteren in het dorp, jaarlijks niet succesvol voortplanten in de sloten en af en toe succesvol in de plassen, foerageren in de tuinen en op de paden is stabiel maar beperkend voor de populatie. Het is niet anders.

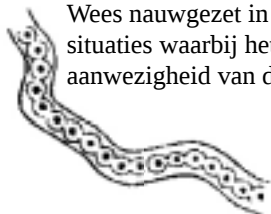
De begraafplaats Sint Barbara in Amsterdam ware al ruim een eeuw rugstreeppadden leven.

Tuinbouwgebieden

Opvallend is de aanwezigheid van rugstreeppadden in kassengebieden en tuinbouw op de koude grond. Het was verbazingwekkend hoeveel rugstreeppadden er indertijd gevangen werden bij de ontruiming van het kassengebied Sloten. Dit gebied werd ontruimd om ruimte te maken voor het bouwen van het Olympischdorp. De spelen gingen aan onze stad voorbij en nu is daar de woonwijk Nieuw Sloten gebouwd. De rugstreeppadden populatie was onbekend omdat er weinig koren werden waargenomen. De sloten zaten hier ook boordevol vis dus is het aannemelijk dat er weinig succesvolle voortplanting heeft plaatsgevonden. Dit was soms mogelijk in de water bassins van waaruit de gewassen beregend werden. Voor kleine padjes was het ondoenlijk om uit deze bassins te klimmen maar af en toe werd zo'n bassin schoongemaakt en bleven er enige ondiepe plassen achter. Het is mogelijk dat van hieruit de populatie af en toe werd verjongd. De huidige rugstreeppadden die we nog in tuinbouwgebied aantreffen bevinden zich in het gebied waar de Westrand weg komt te lopen. Hier is het leefgebied vooral geconcentreerd in de kassen en in de veldjes met sla. Er wordt altijd intensief geschoffeld waardoor open jachtgebied voorhanden blijft. Voortplanten is mogelijk in enkele ondiepere ontwateringgreppels maar het succes zal niet groot zijn omdat hier ook op veel plaatsen erg veel vis aanwezig is. Van deze kwekers komt de melding dat ze soms diep ingegraven rugstreeppadden aantreffen in de kassen. De populatie is stabiel vanwege de vaste leefgebiedelementen. Bij aanleg van de Westrandweg zal er flink gecompenseerd moeten worden in biotoop voor de rugstreeppad.

Inventariseren

Valkuilen bij inventariseren kunnen voor grote verrassingen zorgen. Vooral daar waar het aantonen van rugstreeppadden i.v.m. de Flora- & faunawet van groot belang is moet een waarneming zo hard mogelijk zijn. Geluid is in de praktijk niet altijd betrouwbaar gebleken. Zo hoorde ik eens met zekerheid het geluid van een roepende rugstreeppad in een gebied waardoor de rechter de bouwwerkzaamheden waren gestopt omdat een actiegroep zeker wist dat er rugstreeppadden zouden voorkomen. Hoewel ik daar om de hoek woon had ik nog nooit een rugstreeppad horen roepen in een periode van 25 jaar. De actiegroep loog maar de omgekeerde bewijslast dat het beest er niet zat was moeilijk te leveren mede omdat er jaren geleden een betrouwbare waarneming gedaan was. Deze situatie is eigenlijk standaard voor geheel west Nederland. Een niet te monitoren en zich zelden door geluid manifesterende minimale rugstreeppadden stand lijkt overal wel aanwezig. Bij een optimaal biotoop aanbod leeft deze populatie binnen enkele jaren sterk op. Welnu, op een zwoele avond trok ik er een uur na zonsondergang op uit. Ik hoorde een rugstreeppad maar door de gevoeligheid van het plangebied wilde ik het beestje zien. Hij zat te roepen vanuit een ontwateringgreppel tussen twee gebouwen. Na wat klauter werk sloop ik tot vlakbij de plek van waaruit het geluid klonk. Echt rugstreeppadden geroep. Toen ik er zowat bovenop stond bleek het een af en toe aanlopende lucht ventilator te zijn die een perfect rugstreeppadden geroep imiteerde. Wees nauwgezet in je waarneming bij probleem situaties waarbij het er zeer toe doet om de aanwezigheid van de rugstreeppad vast te stellen.

Drie ontwikkelingsstadia

Dat er afhankelijk van het weer type in voorjaar, hoogzomer en nazomer meerdere voortplantingsperioden voorkomen is bekend, maar het blijft raar en bijzonder dat er drie verschillende keren eisnoeren worden afgezet binnen één seizoen bij een steeds wisselende voortplantingsplas te zien zijn. Dit zag ik enige jaren geleden in het westelijke havengebied op het terrein bij de ADM-haven. Onder door mij neergelegde planken zaten adulte, subadulte en juveniele rugstreeppadden en in de plassen die weer waren ontstaan door regenval in augustus zwommen net uitgekomen larven en grote larven in een het stadium waarbij de eerste aanzet tot achterpootjes zichtbaar is. Dit zelfde fenomeen doet zich ook in 2006 voor. Nu op 8 september jl. zwemmen er nog steeds niet geheel gemetamorfoseerde larven van de rugstreeppad in enkele regenplassen die ontstaan zijn in de zeer natte augustus maand maar ook in een afwateringsloot. Na de grote bulk kikkervisjes van begin mei is het opvallend om te constateren dat de voortplanting in hoog en nazomer veel kleiner van aard is. Dat is in een ondiepe regenplas makkelijk vast te stellen omdat je een schatting van het aantal kan maken. Begin juli telde ik in een plas zo'n 4000 larven. Naar ik aanneem van slechts twee vrouwtjes en in augustus, nadat alle larven waren gestorven vanwege opdrogen van de plas, zo'n 5000 larven dus van ± 3 vrouwtjes. De grote vraag was voor mij: "Zijn rugstreeppadden in staat om drie keer per jaar eieren te produceren of zijn het vrouwtjes die gescheiden in tijd en plaats opportunistisch gebruik maken van plotseling ideale omstandigheden en daardoor aan een perfecte risico spreiding voor de soort doen?" Dat laatste is ook bekend van een Duitse studie.

Late eiafzettingen

Dit jaar hebben we vaker berichten ontvangen van late eiafzettingen van rugstreeppadden. Zo mailde Leo Bot uit Terschelling het volgende: "Op zaterdag 26 augustus jl. kwam ik op de Noordvaarder tussen jonge duinen (km-hok 141-596) een plas tegen met daarin naar schatting 5000 larven van de rugstreeppad. De larven waren nog heel klein, wat geen wonder is, daar de plek ongetwijfeld in juli geheel droog moet hebben gestaan. Pas de eerste dagen van augustus is hier een 40 mm regen gevallen. Op de terugweg vond ik, eveneens tussen jonge duintjes (km-hok 142-596) nog eens ca 500 larven. Ik weet dat de rugstreeppad flexibel is, maar door de omstandigheden wordt het nu wel een heel laat voortplantingsseizoen!"

Gerard Smit schreef op de ravenwm@yahoo.com dat de rugstreeppadden in zijn buurt vanaf eind april continu actief zijn geweest, met uitzondering van de koudste weken: "In juni en juli zijn het niet meer dan 1, 2 of 3 dieren die roepen. Ze beginnen vaak al in de middag. In tegenstelling tot de piekperiode eind april roepen de dieren met veel tussenpozen. De dieren roepen niet alleen, er zijn ook recent nog eisnoeren afgezet, althans in een nieuw gegraven sloot ontdekte ik kleine larven die ongeveer een week oud zijn." Gerard is benieuwd of er meer mensen zijn die dit jaar ervaren hebben dat het voortplantingsseizoen over een langer periode wordt uitgesmeerd, je kan Gerard mailen op: gerard.smit@hccnet.nl.